

LİTERATÜRDEN HAREKETLE HAKSIZ FİLDEN DOĞAN KANUNLAR İHTİLÂFI ALANINA İLİŞKİN BAZI GENEL GÖZLEMLER

Yrd.Doç.Dr. Turgut TURHAN*

I. ÇALIŞMANIN AMACI

Bir bibliyografya denemesi veya derlemesi olmayan bu çalışmayla güdülen amaç, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında yapılmış olan yayınlardan hareketle, bu alanın tarihi gelişimine ve bu gelişim süreci içinde ortaya çıkan sorunlara ilişkin bazı genel gözlemlerde bulunmaktır. Bu amaçla, çalışmada II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında yapılmış olan İngilizce ve Fransızca yayınlar ele alınmıştır. Bunların yanında, içeriklerine girilmemekle beraber, Almanca yayınlara da yollamada bulunulmuştur. Konuya ilişkin göziemlerin yapılması sırasında özellikle makalelere, tezlere ve monografilere önem verilmiş, buna karşın genel eserlere yeri geldiğinde değinilmiştir. Bu yolla, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi ile ilgilenen hukukçuların hangi yıllar içinde, hangi nedenlere bağlı olarak ne gibi sorunlarla ilgilendikleri saptanmaya çalışılmış ve bu alanın önümüzdeki yıllar içinde gösterebileceği gelişim çizgisi üzerinde durulmuştur.

II. GENEL GÖZLEMLER

A. II. Dünya Savaşı öncesinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi literatürü ve alanın genel görünümü

Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı, II. Dünya Savaşı izleyen yıllara kadar, Kanunlar İhtilâfi Hukukunun üzerinde en az durulan ve en az yayın yapılan alanlarından birisini oluşturmuştur. Bu yıllar içinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanının pek fazla ilgi çekmemesinin temel nedeni, herhalde, insanoğlunun ulaştığı endüstriyel ve teknolojik gelişmenin "yabancı unsurlu haksız fiiller" sorununu gündeme getirecek kadar

*A.Ü. Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

gelişmemiş olmasıdır. Gerçekten, “haksız fiil” olarak adlandırılan soyut hukuki ilişki kategorisinin “yaralama”, “adam öldürme”, “hakaret ve sövme” gibi temelde ceza hukuku karakterli fiillerden ibaret olduğu bu dönemde, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı hukukçuların pek fazla dikkatini çekmemiştir. Bu yıllar içinde, Kanunlar İhtilâfi Hukuku ile uğraşan hukukçuların daha ziyade “kişisel hal” den doğan kanunlar ihtilâfının çeşitli alanlarına daha fazla ilgi duydukları görülmektedir. Nitekim, II. Dünya Savaşı öncesine ilişkin olan Kanunlar İhtilâfi Hukuku bibliyografyaları tarandığında, ehliyet, nişanlanma, boşanma, nesep gibi alanlara ilişkin olan yayınların çok daha fazla olduğu hemen dikkatleri çekmektedir.

II. Dünya Savaşına kadar olan zaman dilimi içinde, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına ilişkin bilgiler ya ansiklopedik eserlerde (1) ya da oldukça sınıtlı sayfalar içinde genel eserlerde (2) veya çok az sayıdaki makalelerde yer almıştır (3). Bu yıllar içinde, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanını bir tez veya bir monografi boyutlarında ele alan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir (4).

Daha da önemlisi, konuya ilişkin bu az sayıdaki çalışmalarda önemli bir teorik tartışma da cereyan etmemiştir. Diğer bir ifadeyle, bu yıllar için-

- (1) **Cremieu, L.:** “Délit et quasi-délit” Répertoire de Droit International, (Par. **LaPradelle, A./Naboyet, J.P.**), Paris 1929, Vol. V, sh. 490-495.
- (2) **Bartou, E.:** Principes de Droit International Privé selon la Loi et la Jurisprudence Française, T. II, Paris 1932, sh. 393-414; **Beale, J.:** A Treatise on the Conflict of Laws, Vol. III, New York 1935, sh. 1285-1304; **Frankenstein, E.:** Internationales Privatrecht, Vol. IV, Berlin 1929, sh. 356-385; **Pillet, A.:** Traité Théorique et Pratique de Droit Internationale Privé, Vol. II, Paris 1924, sh. 310-319; **Pouillet, P.:** Manuel de Droit International Privé, Bruxelles 1947, sh. 355-360; **Walker, G.:** Internationales Privatrecht, Vienne 1934, sh. 440-455; **Weiss, P.A.:** Traité Théorique et Pratique de Droit Internationale Privé, T. IV, Paris 1907, sh. 386-394.
- (3) **Cook, V. W.:** Tort liability and the conflict of laws, 35 Col. L.R. (1935), sh. 202-227; **DuBois, G.:** Questions et solutions pratiques en droit international privé, 23 Clunet, (1986), sh. 121-130; **Fiore, P.:** De la loi qui doit régir les conventions qui se forment sans conventions, 27 Clunet, (1900), sh. 129-160; **Kuratowski, P.K.:** Torts in Private International Law, I ICLQ (1947), sh. 172-191; **Mazeaud, H.:** Conflits de lois et compétence internationale dans le domaine de la responsabilité civile délictuelle, 29 RCDIP. (1934), sh. 377-402; **Neuner, R.:** Die anknüpfung im internationalen privatrecht, Rabel Z. (1934), sh. 81 vd.; **Robertson, A.H.:** The choice of law for tort liability in the conflict of laws, 4 Mod. L. R. (1944), sh. 27-44; **Schmidt, R.:** Der ort der unerlaubten handlung im internationalen privatrecht, Festgabe für H. Lehmann, 1937, sh. 175 vd.; **Zelmann, C.:** The Locus Delicti in English Private International Law, 25 BYIL. (1948), sh. 394-398.
- (4) Savaştan hemen sonra yayımlanan **Hieber**'in “Die Unerlaubte Handlung im Internationalen Privatrecht”, Basel 1950 başlıklı tezi ile beraber **Hancock, M.**'in “Torts in the Conflict of Laws, Ann Arbor 142 başlıklı tezi bu saptamanın iki istisnasını oluşturmaktadır.

de konuyla ilgilenen hukukçular, üzerinde uzun boylu durulacak bir sorun görmemişlerdir. Bu yıllarda haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının temel sorunu, uygulanması önerilen akit kanunu kuralı, şahsi kanun kuralı, hâkimin kanunu kuralı ve ika yeri kuralı olarak adlandırılan bağlama kurallarından hangisinin söz konusu alanı idare etmesinin daha yerinde olacağı sorunudur. Bu sorunla ilgilenen hukukçular ise, her bir bağlama kuralının kendisine göre uygulanmasını haklı kılacak nedenleri açıkladıktan sonra, bunların arasında ika yeri kuralının, özellikle haksız fiilin işlendiği yerdeki toplumsal düzeni koruduğu iddiasıyla uygulanmasının yerinde olacağını savunmuşlardır (5).

B. II. Dünya Savaşı sonrasında haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı literatürü ve alanın genel görünümü

II. Dünya Savaşı izleyen yıllar, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının giderek önem kazandığı ve Kanunlar İhtilâfı Hukukunun üzerinde en fazla teorik tartışma yapılan alanlarından birisi haline geldiği yıllar olmuştur. Bu yıllar içinde kazandığı öneme binaen, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı, özellikle 60'lı yıllardan sonra, Kanunlar İhtilâfı Hukukunun üzerinde en fazla yayın yapılan alanlarından birisi haline gelmiştir.

a) II. Dünya Savaşı izleyen ilk yıllar

Kuşkusuz ki, II. Dünya Savaşına kadar pek fazla üzerinde durulmayan haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının bu yıllardan sonra önem kazanmasında, II. Dünya Savaşı izleyen ilk yıllarda söz konusu alanda meydana gelen gelişmeler önemli bir rol oynamıştır. Zira bu yıllar içinde meydana gelen gelişmelerle birlikte, bir yandan yabancı unsur içeren haksız fiiller nitelik değiştirerek artarken; diğer yandan da, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı KAHN-FREUND'un deyişiyle, güncel Amerikan metodları ile klâsik ihtilâfçı metodun karşı karşıya geldiği metodolojik bir "savaş alanı" haline gelmiştir (6).

Kanunlar İhtilâfı Hukukunda klâsik ihtilâfçı metod ile güncel Amerikan metodlarını karşı karşıya getiren gelişmelerin temeli, II. Dünya Savaşından

- (5) İka yeri kuralının klâsik ihtilâfçı metod içinde benimsenerek uygulanmasına yol açan Kanunlar İhtilâfı Hukuku değerleri için bkz. **Turhan, T.:** Haksız Fiilden Doğan Kanunlar İhtilâfı Alanında İka Yeri Kuralı, Ankara, 1989, sh. 39 vd.
- (6) **Kahn-Freund, O.:** Delictual liability and the conflict of laws, 124 Rec. Cours (1966/II), sh. 7. Ayrıca, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanında yaşanan çağdaş gelişmeler için bkz. **Turhan, 17** vd.

önce Amerika'da ortaya çıkan sosyolojik hukuk okulu ile hukuki realizm okuluna dayanmaktadır (7). Kısaca ifade etmek gerekirse, sosyolojik hukuk okulu ile hukuki realizm okulunun verilerini "fonksiyonel yaklaşım" adı altında (8) Kanunlar İhtilâfı Hukukuna aktarmak isteyen hukukçular, işleyişini aşırı biçimsel, sert ve mekanik buldukları klâsik ihtilâfçı metod yerine yeni metodları arama ve üretme sürecine girmişlerdir. İşte bu süreç içerisinde, fonksiyonel yaklaşım yanlısı hukukçular, klâsik ihtilâfçı metodun tüm sertlik ve mekanikliğini, bu metoda ait bir kural olan ika yeri kuralı üzerinde göstermeye çalışmışlardır. Gelişen endüstri ve teknolojiye paralel olarak nitelik değiştiren ve karmaşık bir yapıya bürünen yabancı unsurlu haksız fiil uyumsuzluklarının sık sık mahkemeleri meşgul etmesi de fonksiyonel yaklaşım yanlısı hukukçuların işlerini kolaylaştırmıştır. Bu gelişme içinde ise, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı doğal olarak metodolojik açıdan önem kazanmış ve bu alana ilişkin yayınların sayısı da bir hayli artmıştır.

II. Dünya Savaşını izleyen ilk yıllarda yapılan yayınlara bakıldığında, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının, daha ziyade genel çerçevede ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmalarda tartışılan temel sorun ise, ihtilâfçı metodun ve dolayısıyla ika yeri kuralının yerini bir başka metoda ve bir başka çözüm şekline bırakmasının yerinde olup olmayacağıdır. Bu yıllar içinde fonksiyonel yaklaşım yanlısı hukukçuların ihtilâfçı metoda karşı gerçekte 30'lu yıllarda başlattıkları eleştiriler yavaş yavaş netleşmeye başlamıştır. Yapılan yayınlarda, ihtilâfçı metod ve bu metodun "a priori" bağlama kurallarından sadece birisi olan ika yeri kuralının sertlik ve mekanikliğinden yakınılmakta ve ihtilâfçı metodun, yerini bir başka metoda bırakmasının yerinde olacağı vurgulanmaktadır. Bu yıllar içinde, Amerika'lı hukukçular, başta çatışmakta olan maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetleri olmak üzere, somut olayın bütün özelliklerinin dikkate alınmasını sağlayacak daha yumuşak bir metodun arayışı içindedirler. Nitekim, COOK'u izleyen CAVERS'ın klâsik ihtilâfçı metodun uygulayacak hukuku saptama yöntemini eleştirdiği makalesiyle (9) başlayan bu arayış, MORRIS'in sözleşmeden doğan kanunlar ihtilâfı alanında geliştirdiği "en uygun hukuk" yaklaşımını haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı

(7) **Shapiro, A.**: "Grasp all; lose all"; On restraint and moderation in the reformulation of choice of law policy, 77 Col. L.R. (1977), sh. 254; **Hanotiau, B.**: Le Droit International Privé Américain, Du Premier au Second Restatement of Law, Conflict of Laws, Paris 1979, sh. 28-31. Sosyolojik hukuk okulu ve hukuki realizm okulu için bkz. **Gürkan, Ü.**: Sosyolojik Hukuk İlimi, Ankara 1961; **Gürkan, Ü.**: Hukuki Realizm Akımı, Ankara 1967.

(8) **Shapiro, A.**, sh. 254.

(9) **Cavers, D.F.**: A critique of the choice of law problem 47 HLR. (1933), sh. 173-1208.

alanına aktarmak istediği makalesiyle (10) devam etmiş ve yargıç TRAYNOR'un "bağlama kurallarına gerçekten ihtiyaç var mıdır?" sorusunu tartıştığı makalesiyle (11) yoğunlaşmıştır (12).

b) 1960-1970 yılları arası

Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının, Kanunlar İhtilâfı Hukuku literatürünün en verimli alanı haline geldiği yıllar, 1960 ilâ 1970 arasında geçen yıllar olmuştur. Bu yılların başlarında, fonksiyonel akım yanlısı hukukçular, uygulanacak hukukun saptanması sırasında başvurulabilecek üç temel yaklaşım olduğunu vurgulamışlardır. Bu yaklaşımları, "nitelendirici (classificatory)", "sonuç seçici (result selective)" ve "fonksiyonel (functional)" olarak sıralayan hukukçular, Amerikan Hukukundaki gelişmenin, "fonksiyonel yaklaşım" lehine olacağını iddia etmişlerdir (13). Gerçekten, çok geçmeden CAVERS'ı izleyen diğer bir ünlü Amerikan hukukçusu CURRIE, Amerikan mahkeme kararlarını yakından etkilemiş bulunan "devlet çıkarının tahlili (governmental interest analysis)" metodunu ortaya atmıştır (14). CURRIE ile aynı yıllar içinde sesini duyurmaya başlayan EHRENZWEIG ve LEFLAR'ı da unutmamak gerekir. Bunlardan EHRENZWEIG, Kanunlar İhtilâfı Hukukunda Lex Fori'nin asıl, yabancı hukukun ise istisna olduğunu savunurken (15); LEFLAR, uygulanacak hukukun bazı "mülâhazalardan hareketle belirlenmesi (choice influencing considerations)"ni önermiştir (16). Her iki hukukçu da tam anlamıyla birer

- (10) **Morris, J.H.C.**: The proper law of torts, 64 HLR. (1951), sh. 881-895.
 (11) **Traynor, R.**: "Is this conflict really necessary?" 37 Tex. LR. (1959), sh. 657-672.
 (12) Bunların yanında **Cavers, D.F.**: The two local law theories, 63 HLR. (1950), sh. 322 vd.; **Cheatham, E.E./ Reese, W.L.M.**: Choice of the applicable law, 52 Col. LR. (1952), sh. **Harper, F.V.**: Policy bases of the conflict of laws, 56 Yale JL. (1947), sh. 1155 vd.; **Ehrenzweig, A.**: The place of acting in international multistate torts: law and reason versus the Restatement, 36 Min. LR. (1951), sh. 1 vd.; **Sohn, L.**: New bases for solution of conflict of law problems 55 HLR. (1942), sh. 978 vd.; **Kronstein, H.**: "Crisis of conflict of laws", 37 Geo. L.J. (1949), sh 483 vd. adlı çalışmalar da, Amerikan hukukçularının savaşın sonlarına doğru veya savaştan hemen sonra yeni bir metod arayışı içinde olduklarını gösteren yayınlardır.
 (13) **Hancock, M.**: Three approaches to the choice-of-law problem: The classificatory, the functional and the result selective, XX ieth Century Comparative and Conflicts Law, Mélanges en l'honneur de Hessel E. Yntema, Leyden 1961, sh. 365-379.
 (14) **Currie, B.**: Selected Essays on the Conflict of Laws, Durham 1963; **Currie, B.**: The disinterested third state, 28 Laww and Cont. Prob. (1963), sh. 754 vd.
 (15) **Ehrenzweig, A.**: A Treatise on the Conflict of Laws, St. Paul 1962; **Ehrenzweig, A.**: The Lex Fori-Basic rule in the conflict of laws, 58 Mich. LR. (1960), sh. 637 vd.; **Ehrenzweig, A.**: Choice of law: Current doctrine and "true rules", 49 Cal. LR. (1961), sh. 240 vd.
 (16) **Leflar, R.**: Choice-influencing considerations in conflicts law, 41 NULR. (1966), sh. 267 vd.; **Leflar, R.**: More on choice influencing considerations, 54 Cla L.R. (1966), sh. 1584 vd.

yeni metod önermiş olmamalarına rağmen, salt klâsik ihtilâfçı metoda karşı olmaları nedeniyle, fonksiyonel akım yanlısı hukukçular grubuna dahil edilebilir.

Belirtmek gerekir ki, fonksiyonel akım yanlısı hukukçular arasında, Amerikan mahkeme kararlarını en az CURRIE kadar etkilemiş olan ve önerdiği metodun etkileri Amerika dışına taşmış bulunan hukukçu REESE olmuştur. Bu hukukçu, özellikle 60'lı yılların ikinci yarısında yapmış olduğu çalışmalarla, gerçekte klâsik ihtilâfçı metoda ait bir temel değer olan "daha yakın irtibatlı hukuk" kavramını ele alarak geliştirmiş ve "en sıkı ilişkili hukuk (most significant relationship theory)" metodunu ortaya atmıştır (17). Klâsik bağlama kurallarının gerekliliğini tam anlamıyla reddetmeyen ve fonksiyonel yaklaşımla klâsik ihtilâfçı metod arasında bir köprü kurmaya çalışan bu metod (18), salt bu özelliği nedeniyle, Kıta Avrupası hukuk çevresinde yapılan güncel kanunlaştırma çalışmalarını da etkilemiştir (19). Kıta Avrupası hukuk çevresine olan etkileri Avrupalı hukukçular arasında ciddi tartışmalara yol açan (20) REESE'in metodunun, aynı zamanda II. Restatement'ın kuramsal çatısını oluşturduğunu (21) veya tek başına, ya da devlet çıkarımın tahlili metoduyla birlikte Amerikan mahkemelerini en fazla etkileyen metod olduğunu da belirtmek gerekir (22).

1960-1970 yılları arasında yapılan yayınlara bakıldığında, dikkatleri çeken ilk husus, konunun, genel eserlerde daha fazla sayfa ayrılarak ele alınmaya devam edilmekte olduğudur (23). Kuşkusuz ki, Amerikan Hukukundaki gelişmeler, konuyla ilgilenen hukukçuların, eserlerinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanına daha fazla sayfa ayırmasında en önemli rolü oynamıştır.

- (17) **Reese, W.L.M.:** The ever changing rules of choice of law, 9 NILR. (1962), sh. 289 vd.; **Reese, W.L.M.:** Conflict of laws and the Restatement Second, 28 Law and Cont. Prob. (1963), s. 679 vd.; **Reese, W.L.M.:** Recent developments in torts choice-of-law thinking in the United States, 8 Col. J. Trans. L. (1969), sh. 181-195.
- (18) **Hanotiau, (Le DIP, Américain),** pr. 248, sh. 161.
- (19) **Sauveplanne, J.G.:** New trends in the doctrine of private international law and their impact on court practice, 175 Rec. Cours (1982/II), sh. 13 vd.; **Vitta, E.:** The impact in Europe of the American conflicts revolution, 30 AJCL. (1982), sh. 1-18.
- (20) Güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupası hukuk çevresine olan etkileri konusundaki yayınlar için bkz. aşağıda sh. 112 vd.
- (21) **Hanotiau, (Le DIP, Américain),** pr. 244, sh. 159.
- (22) **Hanotiau, (Le DIP, Américain),** pr. 286, sh. 193, dn. (127) ve pr. 312, sh. 210, dn. (205).
- (23) **Ehrenzweig, A.:** A Treatise on the Conflict of Laws, St. Paul 1962, sh. 543 vd.; **Goodrich, H.:** Handbook of the Conflict of Laws, St. Paul 1964, sh. 165-175; **Graulich, P.:** Principes de Droit International Privé, Conflits de Lois et de Juridictions, Paris 1961, sh. 317-349; **Leflar, R.:** American Conflicts Law, Indianapolis 1968, sh. 317-349; **Stumberg, W.:** Principles of the Conflict of Laws, Brooklyn 1962, sh. 178-212.

Daha da önemlisi, yine bu yıllar içinde yapılan yayınlarda, fonksiyonel akım yanlısı hukukçuların hemen hepsinin, yukarıda anılan metodlarının yerindelik ve üstünlüğüne ilişkin iddialarını, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında yaptıkları çalışmalar üzerinde kanıtlamaya çalıştıkları görülmektedir. Nitekim, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanındaki yayınların 1960 ilâ 1970 yılları arasında artmış olmasının temel nedenlerinden bir tanesi de budur. Gerçekten, bu yıllar içinde öncelikle hem CAVERS ve hem de CURRIE, klâsik ihtilâfçı metoda karşı yönelttikleri eleştirilerini haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında somutlaştırırken (24) kendi metodlarının üstünlüklerini de, yine bu alanda verilmiş olan mahkeme kararları üzerinde göstermeye çalışmışlardır. Başta meşhur Babcock v. Jackson davası olmak üzere, Grant v. MacAuliffe, Reich ve Purcell ve Schmidt v. Driscoll Hotel Inc. davaları, her iki hukukçunun da kendi metodlarının üstünlüğünü göstermek için ele alarak yorumladığı kararların başında gelmektedir (25).

CAVERS ve CURRIE'nin klâsik ihtilâfçı metodu sertlik, mekaniklik ve "körlük"le eleştirdiği ve CAVERS'ın yavaş yavaş tercih prensiplerini geliştirdiği (26), buna karşın CURRIE'nin "devlet çıkarı" kavramını ve özellikle nasıl saptanacağını açıklamaya çalıştığı (27) bu yıllarda, EHRENZWEIG biraz daha farklı davranmıştır. Bu yıllar içinde yaptığı yayınlarda özellikle tarihi gelişim süreci içinde Lex Fori'nin hem Kıta Avrupası, hem de Amerikan hukukunda önemli bir yer tuttuğunu vurgulayan hukukçu, zamanla bu kuraldan bazı sapmalar meydana geldiğini, ancak bu sapmaların Lex Fori'nin önemini yok edemediğini savunmuştur (28). Bu anlamda, Kanunlar İhtilâfi Hukukunun bir çok alanında olduğu gibi, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında da Lex Fori'nin asıl, yabancı ika yeri kanunlarının ise istisna olduğunu vurgulayan EHRENZWEIG (29), her türlü

(24) **Cavers**, (A critique), sh. 140 vd. ; **Currie**, (Selected), sh. 132 vd.

(25) **Cavers, D.F.**: Comments on Babcock v. Jackson 63 Col. L. R. (1963), sh. 1219 vd.; **Cavers, D.F.**: Comments on Reich v. Purcell, 15 UCLA L.R. (1968), sh. 647 vd.; **Cavers**, (Process), sh. 142 vd.; **Cavers**, (Process), sh. 161-162; **Currie, B.**: Comments on Babcock v. Jackson, 63 Col. L.R. (1963), sh. 1233 vd.; **Currie**, (Selected), sh. 132-133; **Currie, B.**: Comments on Reich v. Purcell 15 UCLA L.R. (1968), sh. 552 vd.

(26) **Cavers**, (Process), sh. 139, 142, 147, 159, 161-162, 177-183.

(27) **Currie**, (Selected), sh. 107-110, 178, 430, 621-627, 727.

(28) **Ehrenzweig, A.**: American conflicts law in its historical perspective. Should the Restatement be continued? 103 U.Pen. L.R. (1954), sh. 133 vd.; **Ehrenzweig, A.**: The Lex Fori-Basic rule in the conflict of laws, 58 Mich. L.R. (1960), sh. 637.

(29) **Ehrenzweig, A.**: The Lex Fori in the conflict of laws—exception or rule? 32 Rocky Mt. L. R. (1959), sh. 13 vd.; **Ehrenzweig, A.**: The Lex Fori—Basic rule in the conflict of laws, 58 Mich. L.R. (1960), sh. 637 vd.; **Ehrenzweig, A.**: A proper law in a proper forum; A Restatement of the Lex Fori approach, 18 Okla. L.R. (1965), sh. 340 vd.; **Ehrenzweig, A.**: Alienation of affections in the conflict of laws, Towards the Lex Fori for admonitory torts, 45 Cornell L.O. (1960), sh. 4514 vd.

haksız fiili, aralarındaki nitelik farklarını dikkate almadan bir bütün olarak ika yeri kanunlarına tâbi kılmanın yanlış olduğunu savunmuştur (30). Bu görüşünden hareketle, “takbih edici karakteri ağır basan haksız fiiller “ile “tazmin edici karakteri ağır basan haksız fiiller” ayırımına ulaşan EHREN-ZWEIG (31), 60’lı yıllar içinde yapmış olduğu araştırmalarında da” trefik kazaları (32)”, “imalâtçının sorumluluğu (33)” ve genel olarak “tehlike sorumluluğu (34)”na uygulanacak hukuk konusu üzerinde durmaya başlamıştır.

Aynı yıllar içinde II. Restatement’in hazırlık çalışmalarını yürüten REESE’in ise, mahkeme kararları hakkındaki bir kaç yorumu dışında (35), haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı ile pek fazla ilgilenmediği görülmektedir(36). Bu yıllar içinde “en sıkı ilişkili hukuk” teorisini geliştiren REESE, biraz sonra da göreceğimiz gibi (37), haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı ile gerçekte 70’li yıllardan itibaren ilgilenmeye başlamıştır. Aynı yıllar içinde LEFLAR ise, kendisinden önceki meslekdaşlarının yaptığı gibi, bir yandan önemli mahkeme kararlarını kendi metodu açısından yorumlarken (38), diğer yandan da, “seçimi etkileyen mülâhazalar”ı haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında göstermeye çalışmıştır (39).

Belirtmek gerekir ki, güncel Amerikan metodlarının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına uygulanışı ile ilgili yayınları sadece bu metodları öneren hukukçular yapmamışlardır. 60 ilâ 70 yılları içinde, bir çok Amerikan hukukçusu, özellikle benimsedikleri metodları ele alarak üzerlerinde

- (30) **Ehrenzweig, A.:** A Treatise on the Conflict of Laws, St. Paul 1962, pr. 215, sh. 557, pr. 217, sh. 568. Ayrıca bkz. **Ehrenzweig, A./Stromholm, S.:** “Torts-Introduction” International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. III, Private International Law, Ch. 31, Tübingen 1980, sh. 4 vd.
- (31) **Ehrenzweig, A.** (A Treatise), pr. 215, sh. 557.
- (32) **Ehrenzweig, A.:** Guest statutes in the conflict of laws, 69 Yale L. J. (1960), sh. 595 vd.
- (33) **Ehrenzweig, A.:** Products liability in the conflict of laws, 69 Yale L. J. (1960), sh. 794 vd.
- (34) **Ehrenzweig, A.:** Vicarious liability in the conflict of laws, 69 Yale L. J. (1960), sh. 978 vd.
- (35) **Reese, W.L.M.:** Comments on Babcock v. Jackson, 63 Col. L.R. (1963), sh. 1251 vd.
- (36) **Reese, W.L.M.:** Recent developments in torts choice of law thinking in the United States, 8 Col. JTL. (1969), sh. 181 vd.
- (37) Bkz. aşağıda sh. 110.
- (38) **Leflar, R.:** Comments on Babcock v. Jackson, 63 Col. L.R. (1963), sh. 1247 vd.; **Leflar, R.:** Comments on Reich v. Purcell, 15 UCLA. L.R. (1968), sh. 637 vd.
- (39) **Leflar, R.:** Choice influencing considerations in conflict of laws, 41 NULR. (1966), sh. 267 vd.; **Leflar, R.:** More on choice influencing considerations, 54 Cal. L.R. (1966), sh. 15-84 vd.

çalışmışlar ve söz konusu metodları kendilerine göre yorumlamak yoluna gitmişlerdir (40).

Bu yıllar içindeki yayınların diğer bir özelliği de, söz konusu yayınların bir kısmının, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında verilmiş olan önemli mahkeme kararlarının yorumuna ilişkin olmalarıdır. Nitekim, *Babcock, v. Jackson* (41), *Reich ve. Purcell* (42), *Dym v. Gordon* (43) ve *Kilberg ve. Northeast Airlines* (44) kararları 1960-1970 yılları içinde ele alınarak yorumlanan en önemli kararlar olmuşlardır.

1960 ilâ 1970 yılları arasında yapılan yayınların diğer bir önemli özelliği de, bu yıllar içinde fonksiyonel akım yanlısı hukukçuların birbirlerini kıyasıya eleştirdiklerini göstermesidir. Gerçekten, bu yıllar içinde *CURRIE'* den *EHRENZWEIG'a*, *CAVERS'dan REESE'e* kadar bütün hukukçular birbirlerinin önerdikleri metodları eleştirmişlerdir (45). Üstelik bu eleştiriler, metod önerisinde bulunan hukukçularla da sınırlı kalmamıştır. Bunların

- (40) **Baer, M.G.:** Two approaches to guest statutes in the conflict of laws: *Mechanical jurisprudence versus grouping for contacts*, 16 *Buf. LR.* (1967), sh. 537 vd.; **Carpenter, R.:** New trends in conflicts rules affecting torts: A chronological Review, 1 *Loyola LR.* (1970), sh. 187 vd.; **Childres, R.D.:** Toward the proper law of tort, 40 *Tex. LR.* (1962), sh. 336 vd.; **Coyne, R.G.:** Contracts, conflicts and choice influencing considerations, U. Il. *LR.* (1969), sh. 323 vd.; **Peterson, C.:** Developments in American conflict of laws;: *Torts*, U Il. *LR.* (1969), sh. 289 vd.; **Traynor, M.:** Conflict of laws: Professeur Currie's restrained and enlightened forum, 49 *Cal. LR.* (1961), sh. 845 vd.; **Weintraub, R.:** Revolution in the choice of law for torts, 51 *ABAJ.* (1965), sh. 441.
- (41) **Cavers, D.F.:** Comments on *Babcock v. Jackson*, 63 *Col. LR.* (1963), sh. 1219 vd.; **Currie, B.:** Comments on *Babcock v. Jackson*, 63 *Col. LR.* (1963), sh. 1253 vd.; **Ehrenzweig, A.:** Comments on *Babcock v. Jackson*, 63 *Col. LR.* (1963), sh. 1243 vd.; **Leflar, R.:** Comments on *Babcock v. Jackson*, 63 *Col. LR.* (1963), sh. 1247 vd.; **Reese, W.L.M.:** Comments on *Babcock v. Jackson*, 63. *Col. LR.* (1963), sh. 1251.
- (42) **Cavers, D.F.:** Comments on *Reich ve. Purcell*, 15 *UCLA LR.* (1968), sh. 647 vd.; **Ehrenzweig, A.:** Comments on *Reich v. Purcell*, 15 *UCLA LR.* (1968), sh. 570 vd.; **Kay, H.H.:** Comments on *Reich ve. Purcell*, 15 *UCLA LR.* (1968), sh. 584 vd.; **Trautman, D.:** Comments on *Reich v. Purcell*, 15 *UCLA LR.* (1968), sh. 618 vd.; **Leflar, R.:** Comments on *Reich v. Purcell*, 15 *UCLA LR.* (1968), sh. 637 vd.
- (43) 54 *Cal. LR.* (1966), sh. 301 vd.
- (44) **Kahn-Freund**, sh. 27-28.
- (45) **Cavers, D.F.:** Some of Ehrenzweig's choice of law generalizations, 18 *Okla. LR.* (1965), sh. 357 vd.; **Currie, B.:** Ehrenzweig and Statute of Frauds: an inquiry in to the "rule of validation", 18 *Okla. LR.* (1965), sh. 243 vd.; **Ehrenzweig, A.:** A counter revolution in conflicts law, *From Beale ta Cavers*, 80 *HLR.* (1966), sh. 377 vd.; **Ehrenzweig, A.:** The most significant relationship in the conflict of law of torts, *Law and reason versus Restatement*, 28 *Law and Cont. Prob.* (1963), sh. 700 vd.; **Leflar, R.:** Ehrenzweig and the courts, 18 *Okla. LR.* (1965), sh. 336 vd.; **Leflar, R.:** True "false conflicts" et alia, 48 *Bos. ULR.* (1968), sh. 164 vd.

yanında, belli bir metodu benimseyen ve o metodu ele alarak işleyen veya yorumlayan hukukçular da bu eleştiri ve yayın zincirine katılmışlardır (46).

Nihayet, 1960 ilâ 1970 yılları arasında yapılan yayınların son bir özelliği de, bu yayınların, Kıta Avrupası hukukçularının konuya olan yaklaşımlarını göstermesidir. Bu yıllar içinde, Kıta Avrupası hukukçuları, yavaş yavaş netleşmeye başlayan Amerikan metodlarına ilgisiz kalamamışlar ve söz konusu metodları, özellikle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında yazmış oldukları makalelerde ele alarak irdelemeye ve eleştirmeye başlamışlardır (47). Avrupalı hukukçular, bu makalelerinde, her bir Amerikan metodunu ele alarak açıklamışlar, irdemişler ve söz konusu metodların haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirdiği yeni çözüm şekillerini, özellikle hukuki kesinlik ve güvenliği yok ettiği gerekçesiyle eleştirmişlerdir (48). Yine bu yıllar içinde, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı, kazandığı öneme binaen La Haye Devletler Hukuku Akademisinde de ders konusu yapılmış ve BEITZKE ile KAHN-FREUND tarafından derinlemesine ele alınarak incelenmiştir (49).

Daha da önemlisi, yine bu yıllar içinde yapılan yayınlara bakıldığında, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanının ilk defa makaleleri aşar bir şekilde tezlere ve monografilere konu edildiği görülmektedir. Gerçekten,

- (46) **Baade, H.W.:** Counter-revolution or alliance for progress? Reflections on reading Cavers, the Choice-of-law process, 40 Tex. L.R. (1967), sh. 141 vd.; **Baer, M. G.:** Two approaches to guest statutes in the conflict of laws: mechanical jurisprudence versus grouping for contacts, 16 Buf. L.R. (1967), sh. 537 vdb; **Briggs, E. W.:** An institutional approach to conflict of laws; Law and reason versus Prof. Ehrenzweig, 12 UCLA L.R. (1964), sh. 29 vd.; **Hill, A.:** Governmental interest and the conflict of laws, A reply to Prof. Currie, 27 UCh. L.R. (1960), sh. 463 vd.; **Rheinstein, M.:** Ehrenzweig on the conflict of laws, 18 Okla. L.R. (1965), sh. 238 vd.; **Traynor, M.:** Conflict of laws: Prof. Currie's restrained and enlightened forum, 49 Cal. L.R. (1961), sh. 845 vd.
- (47) **Drion, H.:** The Lex Loci Delicti in retreat, Festschrift für O. Riese, Karlsruhe 1964, sh. 225 vd.; **Evrigenis, D.:** Tendances doctrinales actuelles en droit international privé, 118 Rec. Cours (1966/II), sh. 319 cvd.; **Heini, A.:** Neure strömungen im amerikanischen internationalen privatrecht, 19 SJIR. (1962), sh. 31 vd.; **Kahn-Freund, O.:** Delictual liability and the conflict of laws, 124 Rec. Cours (1968/2), sh. 1 vd.; **Kegel, G.:** The Crises of conflict of laws, 111 Rec. Cours (1964/1), sh. 95 vd.; **Lüer, H.J.:** The Lex Loci Delicti in single contact cases—A comparative study of continental and American law, 12 NILR. (1965), sh. 124 vd.; **Neuhaus, P.H.:** Legal certainty versus equity in the conflict of laws, 28 Law and Con. Prob. (1963), sh. 795 vd.
- (48) **Drion, H.:** sh. 230 vd.; **Evrigenis, D.:** sh. 362-363; **Kahn-Freund, O.:** sh. 60 vd.; **Kegel, G.:** (Crises), sh. 191 vd.
- (49) **Beitzke, G.:** Les obligations délictuelles en droit international privé, 115 Rec. Cours (1965/II), sh. 66 vd.; **Kahn-Freund, O.:** Delictual liability and the conflict of laws, 124 Rec. Cours (1966/II), sh. 1-166.

bu yıllar içinde Almanya'dan HILLGENBERG ve WILDE (50), Fransa'dan BOUREL (51), İsveç'ten STRÖMHOLM (52) ve İsviçre'den DELACHAUX (53) haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanını tezlerine konu yapmışlardır. Bu tezlere yakından bakıldığında ise, yazarların, fonksiyonel akım yanlısı güncel Amerikan metodlarını ele alarak incelemek eğiliminde oldukları; ancak bu yıllar içinde söz konusu metodlar henüz tam anlamıyla oluşmadığından, yazarların bu çabasının, MORRIS'in "en uygun hukuk" teorisi çerçevesinde kaldığı görülmektedir (54). Ancak yine de, bu çalışmalar, özellikle fonksiyonel akım yanlısı metodların da etkisiyle, ika yeri kuralının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanındaki eski mutlakiyetinin sarsıldığını göstermektedir. Zira bu çalışmalar çerçevesinde, konuyla ilgilenen hukukçular herşeyden önce klâsik ihtilâfçı, metoda karşı yöneltilen eleştirileri dikkate almaya başlamışlar ve bu eleştiriler sonunda, özellikle ika yeri kuralının uygulanmasının sınırlandırılması sorunuyla ilgilenmeye yönelmişlerdir (55). Nitekim bu yıllar içinde yapılan yayınlar, ika yeri kuralının uygulanmasının hâkimin kanunu lehine değil de, " tarafların ortak şahsi kanunu" lehine sınırlandırılması görüşünün ağırlık kazandığını göstermektedir (56).

- (50) Konuyla ilgilenen hukukçuların haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanını genel çerçevede ele aldıkları bu yıllar içinde Hillgenberg'in özel bir haksız fiil tipini ele alması kayda değerdir. **Hillgenberg**,: Das Internationalen Privatrecht dez gefardungshaftung gür atomschaden, Düsseldorf 1963; **Wilde, Ch.**: Der Verkehrsunfall im Internationalen Privatrecht. Ein Betrag zur Methodik des Amerikanischen und Kontinentaleuropaischen Kollisionrecht, Hamburg 1969.
- (51) **Bourel, P.**: Les Conflits de Lois en Matière d'Obligations Extracontractuelles, (Thèse), Paris 1961.
- (52) **Stromholm, S.**: Torts in the Conflict of Laws, (Thesis), Stockholm 1961.
- (53) **Delachaux, J.P.**: Die Anknüpfung der Obligationen aus Delikt und Quasidelikt im Internationalen Privatrecht, Diss. Zürich 1960. Bu arada İsviçreli hukukçuların konuya 50'li yıllar içinde de ilgi duyduklarını ve konuyu Hancock'dan sonra bir tez çerçevesinde ele alan çalışmalardan birinin 1950 yılında İsviçre'de yapıldığını de belirtmek gerekir. **Hieber, A.**: Die Unerlaubte Handlung im Internationalen Privatrecht, Basel 1950
- (54) Öyle ki, bu yıllar içinde yapılan çalışmalarda Morris'in "en uygun hukuk" teorisinin "yeni çözümler" veya "yeni akımlar" başlığı altında ele alındığı görülmektedir, bkz. **Strömholm, sh. 25 vd.**; **Bourel, sh. 31 vd.**
- (55) **Beitzke, pr. 42, sh. 100-101**; **Lüer, sh. 157**; **Kahn-Freund, sh. 76 vd.**; **Strömholm, sh. 84 vd.**
- (56) **Beitzke, pr. 42, sh. 100**; **Lüer, sh. 157.** Bu yıllar içinde, Türk Hukukunda haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı ile doğrudan ilgili tek çalışmanın sahibi olan Göger'e göre de, ika yeri kuralının uygulanmasının tarafların ortak milli kanunları lehine sınırlandırılması yerinde olacaktır. Bkz. **Göger, E.**: Haksız Fiilden Doğan Borçların Tabii Olduğu Kanun, AÜFD. (1967), sh. 333 vd.

Nihayet, yine bu yıllar içinde yapılan yayınlar, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının, Uluslararası Hukukla uğraşan çeşitli meslek derneklerinin de dikkatini çektiğini göstermektedir. Milletlerarası Hukuk Derneği'nin haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanında benimsenebilecek olan bir çözüm şeklini bulabilmek için devrin önemli hukukçuları arasında düzenlediği anket ve bu ankete binaen hazırladığı çözüm önerisi bu ilginin en güzel örneğidir (57).

b. 1970-1980 yılları arası

Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanında yapılan yayınlar, bu yıllar içinde oldukça artmıştır. Ancak bu yayınlar dikkatle incelendiğinde, bir kaç nokta dışında, konunun gelişmesinde çok önemli bir değişiklik olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Şöyle ki; bu yıllar içinde de haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı hukukçuların dikkatini çekmekte ve konu hem Amerika'da (58), hem de Kıta Avrupasında genel çerçevede ele alınmaya devam olunmaktadır (59). Bunlardan Kıta Avrupasında yapılan yayınlara bakıldığında, bu yıllar içinde, Kıta Avrupası hukukçularının, konuyu daha ziyade tez veya monografi boyutunda ele aldıkları görülmektedir. Gerçekten, 70'li yıllar, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfına ilişkin makalelerin sayısının genel olarak azaldığı; buna karşın konuyu tez veya monografi çerçevesinde ele alan yayınların giderek arttığı yıllar olmuştur. Nitekim, SHAPIRA ve TRUTMAN'ın tezleri ile (60), JORGES, HANOTIAU ve MORSE'un monog-

(57) Bu konuda bakz. *Annuaire de L'Institut de Droit International*, Seession d'Edimbourgh T.I ve T. II, Bâle 1969.

(58) **Ausubel, M.V.**: *Conflict of laws: Trends-Torts*, 19 *De Paul LR.* (1970), sh. 664 vd.; **Carpenter, R.**: *New trends in conflict rules affecting torts: A chronological review*, 1 *Loyola LJ.* (1970), sh. 187 vd.; **Lown, P.**: *A proper law of torts in the conflict of laws* 12 *Alberta LR.* (1974), sh. 101 vd.; **Shapira, A.**: *A transnational inspirations, The proper law of tort doctrine*, 53 *Mod. LR.* (1970), sh. 27 vd. ; **Von Mehren, A.**: *Recent trends in choice of law methodology*, 60 *Cornell LR.* (1975), sh. 927 vd.

(59) **Dayant, R.**: "Sources extracontractuelles on droit international privé. *Juris-Classeur Droit International*, Paris 1976, sh. 1-25; **Drion, H.**: *The Lex Loci Delicti in retract*, *Festschrift für O. Riese, Karlsruhe* 1974, sh. 225 vd.; **Popescu, T.**: *Le responsabilité civile délictuelle dans le droit international privé*, 7 *R. REL.* (1973), sh. 153 vd.

(60) **Shapira, A.**: *The Interest Approach to Choice of Law (With Special References to Tort Problems)*, Thesis, La Haye 1970;; **Trutman, V.**: *Das Internationale Privatrecht der Deliktobligationen. Ein Betrag zur Auseinandersetzung mit den neuren amerikanischen kollisionsrechtlichen theorien*, Diss. Basel 1973.

rafileri (61), bu yıllar içinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanını derinlemesine ele alarak irdelleyen önemli çalışmalardır.

Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanını kapsamlı olarak ele alan bu çalışmaların hemen hemen hepsinde tartışılan temel sorun yine metodolojik kökenli olmuştur. Şöyle ki, klâsik ihtilâfçı metoda karşı birer alternatif olarak ortaya çıkmış bulunan güncel Amerikan metodlarının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirdikleri yeni çözüm şekilleri, yukarıda andığımız tez ve monografi sahibi hukukçuları yakından meşgul etmiştir. Bu hukukçular, çalışmalarında, ilk önce klâsik ihtilâfçı metodun işleyişine karşı yöneltilen eleştiriler üzerinde durmuşlar ve her ne kadar yandaşı oldukları klâsik ihtilâfçı metodu koruma yoluna gitmişlerse de, ika yeri kurallının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanındaki üstünlüğünün sarıldığını da görmezlikten gelememişlerdir (62). Klâsik ihtilâfçı metodun işleyişinden sonra, bu metodun gerçekleştirdiğini iddia ettiği Kanunlar İhtilâfi Hukuku değerlerine yöneltilen eleştirileri de ele alarak değerlendiren bu hukukçular, yöneltilen her türlü eleştiriye rağmen, "hukuki kesinlik ve ve güvenliğin", tüm hukuk dallarında olduğu gibi Kanunlar İhtilâfi Hukukunda da temel değer olduğunu savunmuşlardır (63). Bu genel tartışmalardan sonra güncel Amerikan metodlarının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirdikleri yeni çözüm şekillerini özellikle mahkeme kararlarından da hareketle ele alarak eleştiren hukukçular (64), sonuçta, söz konusu metodların Kıta Avrupasında uygulanabilir olmadığı sonucuna varmışlardır. Güncel Amerikan metodlarının iç kanunlar ihtilâfinin gerçeklerinden hareket ettiğini savunan bu hukukçular, söz konusu metodların haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında zıt ve kaypak sonuçlara yol açtığı ve dolayısıyla hukuki kesinlik ve güvenliği yok ettikleri ve nihayet hâ-

(61) **Joerges, Ch.:** Zum Funktionswandel des Kollisionrechts: Die "governmental interest analysis "und die" Krise des internationalen privatrechts", Berlin 1971; **Hanotiau, B.:** Le Droit International Privé Américain (Du Premier au Second Restatement of the Law, Conflict of Laws) Bruxelles 1979. I. Restatement'tan II. Restatement'a kadar geçen zaman Amerikan kanunlar ihtilâfi hukukunun metodolojik gelişmesini inceleyen bu monografinin 163 ilâ 226. sayfalarının doğrudan doğruya haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına ayrıldığını belirtmek gerekir. **Morse, C.G.J.:** Torts in Private International Law, Oxford 1979.

(62) **Hanotiau,** (Le DIP. Américain), pr. 252, sh. 168 vd. ve özellikle pr 256, sh. 171 vd.; **Morse,** sh. 80 ve özellikle sh. 88 vd.

(63) **Hanotiau,** (Le DIP. Américain), pr. 521, sh. 335 vd; **Morse,** sh. 100 .

(64) **Hanotiau,** (Le DIP. Américain), pr. 274-318, sh. 185-216; **Morse,** sh. 219-268.

kimin kanununa aşırı bir değer verdikleri için Kıta Avrupası hukuk sistemine uzak olduklarını vurgulamışlardır (65).

Güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupasında uygulanabilirliği konusunda olumsuz bir yargıya varan bu hukukçular, söz konusu metodların Kıta Avrupası hukuk sistemini yavaş yavaş etkilediği gerçeğini ise görmezlikten gelememişlerdir. Bu etkilemenin herşeyden önce mahkeme kararlarında ortaya çıkmaya başladığını vurgulayan bu hukukçular (66), klâsik ihtilâfçı metod ile güncel Amerikan metodları arasında bir köprü kurmaya çalışan "en sıkı ilişkili hukuk" metodunun, Kıta Avrupası hukuk sistemini en yakından etkileme imkânına sahip olan metod olduğu sonucuna varmışlardır (67). Nitekim, bu saptamaların yapıldığı yıllar içinde Kıta Avrupası hukuk sistemine "daha yakın irtibatlı hukuk" kavramı altında giren bu metod (68), özellikle ika yeri kuralının işleyişinde görülen sertlik ve mekanikliği hukukî kesinlik ve güvenliği yok etmeden giderebilecek bir yapıya sahip olması nedeniyle ilgi çekmiştir (69). Bu gelişmelerle birlikte, güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupası hukuk sistemine ve özellikle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanına olan etkileri 70'li yılların sonlarına doğru ciddi bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır (70).

Belirtmek gerekir ki, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanını güncel Amerikan metodlarını da dikkate almak suretiyle ele alarak inceleyen bu çalışmalar, sadece monografiler ve tezlerle de sınırlı kalmamıştır. Tam aksine, Kıta Avrupası hukukçuları, 70'li yıllar içinde yazmış oldukları çeşitli makalelerde, "sosyolojik" veya "fonksiyonel yaklaşım" olarak nitelendirdikleri güncel Amerikan metodlarını ele alarak incelemişlerdir. Söz konusu makalelere yakından bakıldığında ise, Avrupalı hukukçuların güncel Amerikan metodları üzerinde yapmış oldukları bu incelemelerin çoğunu haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanında yoğunlaştırdıklarını ve özellikle söz konusu metodların bu alana getirdiği yeni çözüm şekillerinin irdelenmesine ayırdıkları görülmektedir (71).

(65) **Hanotiau**, (Le DIP. Américain), pr. 155, sh. 107, pr. 5121, sh. 215; pr. 524-527, sh. 337-338; pr. 332, sh. 341; **Morse**, sh. 226, sh. 242-243.

(66) **Morse**, sh. 89 vd. **Hanotiau**, (Le DIP. Américain), pr. 93, sh. 69. En sıkı ilişki kanunu metodunun Kıta Avrupası mahkeme kararlarına olan etkisi için bkz. **Turhan**, sh. 236 vd.

(67) **Hanotiau**, (Le DIP. Américain), pr. 93, sh. 69 ve pr. 98, sh. 72; **Morse**, sh. 305-311.

(68) **Turhan**, sh. 246-248.

(69) **Hanotiau**, (Le DIP. Américain), pr. 333, sh. 225-226.

(70) Güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupası hukuk sistemi ve özellikle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanına olan etkileri konusundaki tartışmalar için bkz. aşağıda sh. dn (81).

(71) **Delaune, G.**: Recent French decisions, 19 AJCL. (1971), sh. 7 vd.; **Evrigenis, D.**: Regards sur la doctrine contemporaine de droit international privé, Festschrift für W. Weng-

70'li yıllar içinde yapılan yayınlara bakıldığında göze çarpan diğer bir özellik de, bu yıllar içinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanını genel olarak ele alan yayınların giderek azalmasına karşın, bazı özel haksız fiil tiplerini ele alan yayınların da yavaş yavaş artmaya başlamasıdır. Gerçekten, 70'li yıllar, bu alanda yapılmış olan çalışmaların getirmiş olduğu birikimin de etkisiyle, özel haksız fiil tiplerine uygulanacak hukuk sorununun derinlemesine ele alınarak tartışılmaya başlandığı yıllar olmuştur. Bu yıllar içinde yapılan yayınlar, "trafik kazaları (72)" ile "imalâtçının sorumluluğu (73)"nın üzerinde en fazla durulan haksız fiil tipleri olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz ki, belli bazı haksız fiil tiplerine uygulanacak hukuk sorununun derinlemesine olarak incelenmeye başlanmasında, gelişen endüstri ve teknolojinin bu haksız fiil tiplerini ortaya çıkarması kadar, 70'li yıllar içinde yapılan La Haye sözleşmelerinin de önemli etkisi olmuştur (74).

- ler, T. II, Berlin 1973, sh. 269 vd.; **Gutzwiller, M.**: Vom ziel und der methode des Internationalen Privatrecht, 25 SJIR. (1970), sh. 161 vd.; **Hay, P.**: Internationale versus interstate conflicts law in the United States, 35 Rabel Z. (1971), sh. 429 vd.; **Jakubowski, P.**: Nouvelles tendances en droit international privé, 7 Pol. YRIL. (1976), sh. 7 vd.; **Kegel, G.**: "Paternal home, dream home": Traditional conflict of laws and the American reformers, 27 AJCL. (1979), sh. 615 vd.; **Ruiz, J.J.**: Interest-Oriented analysis in international conflict of laws, 23 NILR. (1976), sh. 7 vd.; **Siehr, K.**: Ehrenzweig Lex Fori-Theorie und ihre bedeutung für das Amerikanische und Deutsche kollisionsrecht, 34 Rabel Z. (1970), sh. 585 vd. **Vitta, E.**: Réflexions sur quelques théories récents aux Etats-Unis d'Amérique en matière de conflits lois, 47 RIDCE. (1970), sh. 210 vd.; **Von Mehren, A.**: Esquisse de l'évolution du droit international privé aux Etats-Unis, 100 Clunet, (1973), sh. 815 vd.; **Zweigart, K.**: Zur armut des internationalen privatrecht und sociale werten, 37 Rabel Z. (1973), sh. 435 vd.
- (72) **Forget, L.**: Les Conflits de Lois en Matière d'Accidents de la Circulation Routière, (Thèse), Paris 1973; **Jayme, E.**: Zur anwendung ausländischer guest statute im staate New York, 38 Rabel Z. (1974), sh. 583 vd.; **McGregor, H.**: The international accident problem, 33 Mod. LR. (1970), sh. 1 vd.; **Sakmar, A.**: Devletler Hususi Hukukunda kara trafiği kazalarından doğan akit dışı sorumluluk halinde uygulanacak kanunun tayini meselesi, 35 İUHFM. (1970), sh. 301 vd.; **Schuermans, L./Lavrysen, P.**: Les accidents de la circulation en droit international privé belge, 51 RIDCE. (1974), sh. 7 vd.
- (73) **Cavers, D.F.**: The proper law of producers liability, 26 ICLQ. (1977), sh. 703 vd.; **De Ment, J.**: International products liability: Toward a uniform choice of law rule, 5 Cor. Int. LJ. (1972), sh. 75 vd.; **Kuhne, G.**: Choice of law in products liability, 60 Cal. LR. (1972), sh. 1 vd.; **Lorenz, W.**: Private international law with regard to products liability, 13 Law and State, (1976), sh. 16 vd.
- (74) **Batiffol, H.**: La onzième session de la conférence de La Haye de droit international privé, 58 RCDIP. (1969), sh. 215 vd.; **Durham, B.**: Hague convention on the law applicable to products liability, 4 Geor. J. of TL. (1974), sh. 178 vd.; **Dutoit, B.**: La recente convention de La Haye sur la loi applicable à la responsabilité du fait des produits, 20 NILR. (1973), sh. 09 vd.; **Dutoit, B./ Tercier, P.**: Convention sur la loi applicable en matière d'accidents de la circulation routière, 5 RDIP et Proces. (1969), sh. 404 vd.; **Loussouarn, Y.**: La convention de La Haye sur la loi applicable en matière d'accidents de la circulation routière, 96 Clunet (1969), sh. 5 vd.; **Loussouarn, Y.**: La convention de La Haye sur la loi applicable à la responsabilité du faits des produits, 101 Clunet, (1974), sh. 32 vd.

70'li yıllar içinde Amerika'da yapılan yayımlara bakıldığında ise, fonksiyonel akım yanlısı hukukçuların, artık netleşmiş bulunan birbirlerinin metodlarını, özellikle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanından seçtikleri örneklerle, kıyasıya eleştirmeye devam ettikleri görülmektedir (75). Ancak bu yayımlar, yapılan ağırlıklı eleştirilerin, metod önerisi sahibi bulunan hukukçulardan ziyade, belli bir metod benimsemek suretiyle yanında yer alan veya belli bir metod karşı olan hukukçular tarafından geldiğini göstermektedir (76). Yine 70'li yıllarda yapılan yayımlar, Amerikalı hukukçuların, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında verilmiş olan önemli mahkeme kararlarını eleştirme alışkanlıklarını sürdürdüklerini de göstermektedir ((77).

- (75) **Cavers, F.:** Conflict of laws round table: The value of principled preference, 49 Tex. L. R. (1971), sh. 211 vd.; **Ehrenzweig, A.:** Conflict, crises and confusion in Pennsylvania, 9 Duquesne LR. (1971), sh. 459 vd.; **Ehrenzweig, A.:** Conflict of laws round table: The value of principled preferences, 49 Tex. LR. (1971), sh. 236; **Leflar, R.:** The torts provisions of the Restatement Second, 72 Col. LR. (1972), sh. 267 vd.; **Reese, W.L.M.:** Choice of Law in torts and contracts and directions for the future, 16 Col. J.T.L. (1977), sh. 1 vd.; **Reese, W.L.M.:** Chief Judge Fuld and the choice of law, 71 Col. LR. (1971), sh. 548 vd.; **Reese, W.L.M.:** The Kentucky approach to choice of law, A critique, 61 Cen. I.J. (1972), sh. 368 vd.
- (76) **Bodenheimer, E.:** The need for a reorientation oin american conflict laws, Festschrift Mann, Karlsruhe 1977, sh. 123 vd.; **Hancock, M.:** Policy controlled state analysis inchoice of law. Measures of damages, Torts cases, 26 ICLQ. (1977), sh. 799 vd.; **Horowitz, W.H.:** Choice of law decisions involving slavery: "interest analysis" in the early nineteenth century, 17 UCLA LR. (1970), sh. 587 vd.; **Pelaez, A.:** Interest analysis-The sands of confusion, 9 Duquesne LR. (1971), sh. 446 vd.; **Ratner, L.:** Choice of law: Interest analysis and cost contribution, 47 So. Cal. LR. (1974), sh. 817 vd.; **Rosenberg, M.:** Conflict of laws round table: The value of principled preferences, 49 Tex LR. (1971), sh. 229 vd.; **Sedler, A.R.:** The governmental interest approach to choice of law, An analysis and a reformulation 25 UCLA LR. (1977), sh. 181 vd.; **Sedler, A.R.:** Conflict of laws round table: The value of principled preferences, 49 Tex. LR. (1971), sh. 224 vd.; **Sedler, A.R.:** Weintraub's commentary on the conflict of laws, The chapter on torts, 57. Ia. I.R. (1972), sh. 1229 vd.; **Seidelson, D.E.:** Interest analysis and an enhanced degree of specificity: The wrongful death action, 10 Duquesne LR. (1971), sh. 423 vd.; **Seidelson, D.E.:** Interest analysis: For those who like it and those who dont, 11 Duquesne LR. (1973), sh. 283 vd.; **Traynor, R.J.:** War and peace in the conflict of laws, 25 ICLQ. (1976), sh. 121 vd.; **Weintraub, R.:** The future of choice of law for torts: What principles shoud be preferred? 41 Law and Cont. Prob. (1977), sh 146 vd.; **Weintraub, R.:** The emerging problems in judicial administration of a state interest analysis of tort conflict of laws problems, 44 So. Cal. LR. (1971), sh. 877 vd.; **Zweigart, K.:** Some reflections on the sociological dimensions of private international law or what is justice in conflict of laws, 44 U. Col. LR. (1973), sh. 283 vd.
- (77) **Baade, H.W.:** The case of the disinterested two states: Neumeier v. Kuchner, 1 Hofstra LR. (1973), sh. 150 vd.; **Cavers, D.F.:** Cipolla and conflict justice, 9 Duquesne LR. (9 (1971), sh. 360 vd.; **King, Y.J.:** Neumeier: Through the eyes of nullifidians, 1 Hofstra LR. (1973), sh. 179 vd.; **Sedler, R.A.:** Interstate accidents and the unprovided for case: Reflections on Neumeier v. Kuchner, 1 Hofstra LR. (1973), sh. 126 vd.; **Seidelson, D.E.:**

c) 80'li yıllardan günümüze

80'li yıllardan günümüze kadar yapılan yayınlar ise, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanının öneminin azalmadığını, aksine giderek arttığını göstermektedir. Herşeyden önce, yıllardır süregelen tartışmalara rağmen, yabancı unsurlu haksız fiillere uygulanacak hukuk sorunu, 80'li yıllar içinde de "genel çerçevede" ele alınmaya devam olunmuştur. Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanını "genel çerçevede" ele alan ilk tezlerden birisi olan 1942 tarihli HANCOCK'un eserinin 1982'de genişletilmiş bir biçimde tekrar yayınlanması (78) ve Hollandalı hukukçu DE BOER'in, 1987 yılında, konuyu güncel Amerikan metodlarını da değerlendirmek suretiyle yeniden bir doktora tezi boyutunda ele alması (79) konunun, önemini bütünüyle koruduğunu göstermektedir. Kaldı ki, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanı, 80'li yıllar içinde, Amerika ve Avrupa'da yayınlanan çeşitli makalelerde de genel çerçevede ele alınmaya devam olunmuştur (80).

Ancak, 80'li yıllar içinde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfı alanında yapılmış olan yayınlara daha yakından bakıldığında, bu yayınların en önemli özelliğinin, güncel Amerikan metodları ile klâsik ihtilâfçı metod arasındaki metodolojik savaşı yansıtması olduğu görülür. Gerçekten, bu yıllar içinde üzerinde en fazla durulan konu, fonksiyonel akım yanlısı güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupası hukuk çevresine olan etkileri olmuştur. Öyle ki, 70'li yılların sonlarına doğru başlayan bu tartışma 80'li yıllar içinde bütün yoğunluğu ile devam etmiş (81) ve kazandığı öneme binaen bir

---

Comment on Cippola v. Shaposka, 9 Duquesne LR. (1971), sh. 423 vd.; **Trautman, D.T.:** Rule or reason in choice of law, 1 Vermont LR. (1976), sh. 1 vd.; **Twerski, A.D.:** Neumeier v. Kuehner: Where are the emperor's clothes? 1 Hofstra LR. (1973), sh. 104 vd.

(78) **Hancock, M.:** Torts in the Conflict of Laws, 2 nd Ed., Ann Arbor 1982.

(79) **De Boer, M. Th.:** Beyond Lex Loci Delicti: Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Common Law, Deventer 1987.

(80) **Von Bar, Ch.:** Grundfragen des internationalen deliktsrecht, 21 JZ. (1985), sh. 961 vd.; **Hancock, M.:** Studies in modern choice of law: Torts-Insurances, Buf. LR. (1984), sh. 47 vd.; **Hohloch, G.:** Rechtswahl im internationalen deliktsrecht, Neu. Zs. Verkehrsrecht (1989), sh. 161 vd.; **Fawcett, J.J.:** Policy considerations in tort choice of Law, 47 Mod. LR. (1984), sh. 650 vd.; **Morse, C.G.J.:** Choice of law in tort: A comparative survey, 12 AJCL. (1984), sh. 881 vd.; **Reese, W.L.M.:** American trends in private international law: Academic and judicial manipulation of choice of law rules in tort cases, 33 Van. J.R. (1980), 717 vd.; **Stoll, H.:** Deliktstatut und tatbestandswirkung ausländisches rechts, Festschrift für K. Lipstein, 1980, sh. 259 vd.

(81) **Audit, B.:** A continental lawyer looks at contemporary American choice of law principles, 27 AJCL. (1980), sh. 589 vd.; **Hanotiau, B.:** The American conflicts revolution and European tort choice of law thinking, 30 AJCL. (1982), sh. 73 vd.; **Juenger, F.K.:** American and European conflicts law, 30 AJCL. (1982), sh. 117 vd.; **Sauveplanne, J.G.:** New trends in the doctrine of private international law and their impact on court practice, 175 Rec. Cours (1982/II), sh. 13 vd.; **Vitta, E.:** The impact in Europe of the American conflicts revolution, 30 AJCL. (1983), sh. 1 vd.

de sempozyuma konu edilmiştir (82). Fonksiyonel akım yanlısı metodların Amerikalı ve Avrupalı hukukçuların birbirlerine yaptıkları yollamalarla tartışıldığı bu ortamda (83), Avrupalı hukukçular, söz konusu metodların Kıta Avrupası hukuk çevresine olan etkilerini, daha ziyade haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında yapmış oldukları çalışmalarda irdeleme yoluna gitmişlerdir (84).

Öte yandan, yine 80'li yıllarda yapılan yayınlar, güncel Amerikan metodlarının, özellikle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirmiş oldukları çözüm şekillerine de değinilmek suretiyle, hem Kıta Avrupasında ve hem de Amerika'da ele alınarak eleştirildiğini göstermektedir. Bu yayınlara daha yakından bakıldığında ise, CAVERS, EHRENZWEIG ve LEFLAR'ın önerdiği metodlar üzerindeki tartışmaların giderek azaldığı (85); buna karşın REESE'in "en sıkı ilişkili hukuk" ve özellikle CURRIE'nin "devlet çıkarımın tahlili" metodu üzerindeki tartışmaların giderek yoğunlaştığı görülmektedir (86). Bu yoğunlaşma da, fonksiyonel akım yanlısı metodlar arasında gerek teorik, gerek pratik olarak, en fazla yankıyı bu iki metodun yaptığını göstermektedir.

III. SONUÇ

Literatürün genel olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkan sonuç şudur ki; yıllardan beri süregelen tartışmalara rağmen, yabancı unsurlu

- (82) Bu çerçevede içinde 1-2 Haziran 1981 tarihinde İtalya'nın Bolonya kentinde düzenlenen ve "Modern Amerikan Kanunlar İhtilâfi Teorilerinin Avrupa Hukukuna Etkisi"ni konu eden sempozyum önem kazanmıştır. Bu sempozyuma sunulan tebliğler hakkında bkz. 30 AJCL. (1982).
- (83) **Lowenfeld, A.:** Renvoi among the law-professors: An American's view of the European view of American conflict of laws, 30 AJCL. (1982), sh. 99 vd.
- (84) **Hanotiau, B.:** The American conflicts revolution and European tort choice of law thinking, 30 AJCL. (1982), sh. 73 vd.; **Morse, C.G.J.:** Choice of law in tort: A comparative survey, 12 AJCL. (1984), sh. 51 vd.; **Sauveplanne, J.G.:** New trends in the doctrine of private international law and their impact on court practice, 175 Rec. Cours (1982/II), sh. 13 vd.
- (85) Buna rağmen bkz. **Felix, R. / Juenger, K.F./Todd, J./Rosenberg, M./Leflar, R.:** Symposium: Leflar on conflicts, 34 Arkan. L.R. (1980), sh. 201 vd.
- (86) **Heini, A.:** Ausländische staatsinteressen und internationale privatrecht, 100 Zs. F. Schwiczer (1981), bh. 65 vd.; **Fawcett, J.J.:** Is the American governmental interest analysis the solution to English tort choice of law problems? 31 ICLQ. (1982), sh. 150 vd.; **Juenger, K.F.:** Governmental interest—real and spurious—in multistate disputes, 21 U. Cal. Davis LR. (1988) sh. 513 vd.; **Posnak, B.:** Choice of Law: interest analysis and its "new crits." 36 AJCL. (1988) sh. 681 vd.; **Schnyder, A.L.:** Interessanabwägung im kollisionsrecht—Zu Brainerd Curries governmental interest analysis, 105 RDS. (1986), sh. 101 vd.; **Seidelson, D.E.:** Interest analysis or the Restatement second of conflicts: which is the preferable approach to resolving choice of law problems, 27 Duquesne LR. (1988), sh. 73 vd. **Wandel, A.:** A critique of interest analysis, 32 AJCL. (1984), sh. 1 vd.

haksız fiillere uygulanacak hukuk konusu, önümüzdeki yıllarda da tartışılmaya devam olunacağına benzemektedir. Bu tartışmanın, öncelikle "Common Law" hukuk çevresinde ve özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde devam edeceği açıktır. İka yeri bağlama kuralına karşı çıkmasına rağmen, "ika yeri"ni bir bağlama noktası değil, fakat bir "irtibat noktası" olarak dikkate almaya devam eden bu hukuk siteminde (87), temel tartışmanın "en sıkı ilişkili hukuk" metodu ile, yeniden yorumlanmaya başlanan "devlet çıkarının tahlili" metodu arasında geçeceğini söylemek mümkündür.

Öte yandan, yapılan eleştiriler göstermektedir ki, güncel Amerikan metodlarından herhangi birisinin tek başına Kıta Avrupası hukuk çevresinde uygulanma imkânı bulması hemen hemen imkânsızdır. "Common Law" hukuk çevresi kaynaklı olmaları ve özellikle "hukukî kesinlik ve güvenliği" yok edici sonuçlara ulaşmaları, bu metodların Kıta Avrupası hukuk çevresinde ihtiyatla karşılanmalarının temel nedenidir.

Ancak bu imkânsızlığa rağmen, güncel Amerikan metodlarının ve özellikle "en sıkı ilişkili hukuk" metodunun Kıta Avrupası hukuk çevresine olan etkilerini reddetmek de mümkün değildir. Zira, bir metod mu, yoksa klâsik ihtilâfçı metodun bir değerinin geliştirilmiş şekli mi olduğu tartışılmasına rağmen, "en sıkı ilişkili hukuk" metodu, Kıta Avrupası hukuk çevresini somut bir şekilde etkilemiştir. Nitekim bu etkiyi 70'li yıllardan sonra hazırlanan çeşitli Devletler Özel Hukuku kanunlarında veya milletlerarası sözleşme tasarılarında görmek mümkündür. Örneğin, "MÖHUK. (md. 24/2 ve 25/3)", "Avusturya Devletler Özel Hukuku Kanunu (md. 1)", "İsviçre Devletler Özel Hukuku Kanunu (md. 15)", "Benelux Ülkeleri için Tekbiçim Devletler Özel Hukuku Kanunu Tasarı (md. 14)" ve "Akit Dışı Borçlara Uygulanacak Hukuka İlişkin AET. Sözleşmesi Tasarısı (md. 10)", "en sıkı ilişkili hukuk" metoduna ya bir "genel istisna kuralı" ya da "ikincil (tâli) bir kural olarak yer vermiş bulunmaktadırlar. Durum böyle olduğunda," en sıkı ilişkili hukuk = daha yakın irtibatlı hukuk" metodu, özellikle daha yakın irtibat bağının belirlenmesine yarayacak ölçütlerin ortaya konması bakımından, önümüzdeki yıllarda Avrupalı hukukçuları meşgul edebilecektir.

Kanımızca, üzerinde önemle durulması gereken diğer bir nokta da, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında önümüzdeki yıllarda yapılacak olan çalışmaların, "özel haksız fiil tiplerine" uygulanacak hukuk sorununa yönelmesinin kuvvetle muhtemel olmasıdır. Günümüze kadar yapılan çalışmalar ve tartışmalar göstermiştir ki, aleyhinde yöneltilen bütün eleş-

(87) Turhan, sh. 133 vd.

tirilere rağmen, gerçekleştirdiğine inanılan Kanunlar İhtilâfî Hukuku değerlerinin üstünlüğü nedeniyle, ika yeri kuralını terk etmek bir hayli zordur. Ancak bu zorluğa rağmen, tüm haksız fiilleri, aralarındaki yapı ve nitelik farklarını dikkate almaksızın bir bütün olarak ika yeri kuralına tâbi kılmamanın doğru olmadığı da günümüzde anlaşılmuş bulunmaktadır. Böyle bir uygulamanın doğru ve adil olmayan sonuçlara yol açtığı açıkça anlaşıldığı günümüzde, ağırlık kazanan eğilim, her bir haksız fiil tipine uygulanacak hukukun, yapılacak olan özgün araştırma ve incelemeler sonunda saptanması gereğidir. Bu anlamda, haksız fiillere uygulanacak hukuk, her bir haksız fiil tipinin yapı ve nitelikleri ve özellikle ika yeri kuralının o haksız fiil tipi açısından uygulanmasının gösterebileceği özellikler de dikkate alınarak saptanmasıdır. Yapılacak olan araştırma sonunda, birim haksız fiil tipinin özgün yapısı o haksız fiil tipi açısından ika yeri kuralından ayrılmayı gerektirecek kadar önemli Kanunlar İhtilâfî Hukuku değerlerinin varlığını gösteriyorsa, artık ika yeri kuralı yerini bir başka kurala bırakabilecektir.

Varılan bu yargıya paralel olarak önümüzdeki yıllarda haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfî alanında yapılacak olan çalışmaların, belki de ika yeri kuralından ayrılmayı gerektirecek özel haksız fiil tiplerine ve özellikle söz konusu kuraldan ayrılmayı haklı gösterecek nedenlerin belirlenmesine yönelmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, 80'li yıllarda yapılan araştırmalar, "imalâtçının sorumluluğu (88)", "taşıyıcının ve özellikle tehlikeli madde taşıyanın sorumluluğu (89)", "basın-yayın yoluyla işlenen haksız fiillerden doğan sorumluluk (90)", "devlet veya organlarının vermiş olduğu zararlardan dolayı devletin sorumluluğu (91)", "uzay cisimlerinin verdiği

- (88) **Seidelson, D.E.**: The choice of law process in products liability actions, 26 *Duquesne LR.* (1988), sh. 559 vd.; **Diggers, Jr. E. / Wharton, M.**: Choice of law in products liability actions: Order for the practitioner in reign of chaos, 12 *U. Balt. LR.* (1983), sh. 395 vd.; **Plantard, J.P.**: La responsabilité des constructeurs aérospatiaux en droit international, 1 *Rev. Fran. de Droit Aer.* (1980), sh. 1 vd.;
- (89) **Mankiewicz, R.H.**: The liability regime of the international carrier, Deventer, 1981; **Schwartz, J.A.**: Liability problems of international transportation of nuclear material, *The Canadian Experience*, Montreal 1985.; **Sadikov, O.N.**: Conflicts of law in international transport law, 190 *Rec. Cours* (1985/1), sh. 189; **Wiesbauer, B.**: Haftungsfragen beim internationalen gefahrguttransport, 3 *Öst. R. d. Wirt.* (1984), sh. 70 vd.
- (90) **Bird, P.**: Mass tort litigation: A statutory solution to the choice of law impasse, 96 *Yale LJ.* (1987), sh. 1077 vd.; **Hanford, P.**: Defamation and the conflict of laws, in *Australia*, 32 *ICLQ.* (1983), sh. 452 vd.
- (91) **Crockett, C.H.**: Choice of law and the liability of the foreign states, 4 *Con. JIL.* (1984), sh. 91 vd.; **Crockett, C.H.**: The liability of the foreign states: the role of foreign municipal law, 11 *North Car. JIL. and Com. Reg.* (1986), sh. 51 vd.

zararlardan doğan sorumluluk (92)", "uçak kazalarından doğan sorumluluk (93)" ve nihayet genel olarak "tehlike sorumluluğu (94)" gibi özel haksız fiil tiplerine uygulanacak hukukun saptanması konusuna yönelmiştir. Belli bazı haksız fiil tipleri açısından ika yeri kuralından ayrılmayı haklı kılacak nedenlerin var olup, olmadığını belirlemeye yönelik bu araştırmaların önümüzdeki yıllar içinde daha da artacağını söylemek mümkündür.

Kısaltmalar Cetveli

ABAJ.	: American Bar Association Journal
AJCL.	: American Journal of Comparative Law
Alberta LR.	: Alberta Law Review
Arkan LR.	: Arkansas Law Review
AÜHFĐ	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bos. ULR.	: Boston University Law Review
Buf. LR.	: Buffalo Law Review
BYIL	: British Yearbook of International Law
Cal. LR.	: California Law Review
Gen. LJ.	: Centuky Law Journal
ch.	: Chapter
Col. LR.	: Columbia Law Review
Col. J. Trans. L.	: Columbia Journal of Transnational Law
Cornell LR.	: Cornell Law Review
Con. JIL.	: Connecticut Journal of International Law.
Cornell LQ	: Cornell Law Quarterely
Cornell Int. LJ.	: Cornell International Law Journal
De Paul LR.	: De Paul Law Review
dn.	: Dipnot
Geo. LJ.	: Georgia Law Journal

(92) **Christol, C.:** International liability for damages caused by space objects, 74 ICLQ, (1960), sh. 346 vd.

(93) **Bogdan, M.:** Aircraft accidents in the conflict of laws, 208 Rec. Cours (1988/1), sh. 9 vd.

(94) **Muchlinski, P.:** The Bhopal case: controlling ultrahazardous industrial activities undertaken by foreign investors, 50 Mod. I.R. (1987), sh. 545 vd.; Tschernobyl und die internationale haftung. Internationalprivatrechtliche und zivilrechtliche aspekt nach sowjetischem recht, 33 Ver. Recht. (1986), hs. 833 vd.

Geo. J. of TL.	: Georgia Journal of Transnational Law
HLR.	: Harvard Law Review
Hofstra LR.	: Hofstra Law Review
Ia LR.	: Iowa Law Review
ICLQ	: International and Comparative Law Quarterly
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JZ.	: Juristenzeitung
Law and Cont. Prob.	: Law and Contemporary Problems
Loyola LR.	: Loyola Law Review
Loyola LJ.	: Loyola Law Journal
Mich. LR.	: Michigan Law Review
Min. LR.	: Minnesota Law Review
Mod. LR.	: Modern Law Review
MÖHUK.	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hak- kında Kanun
NILR.	: Netherland International Law Review
North Car. J. Of IP.	: North Carolina Journal of International Law and Commerce Regulations
NULR.	: New York University Law Review
Okla. LR.	: Oklahoma Law Review
Pol. YBIL.	: Polish Year Book of International Law
RabelZ	: Rabel Zeitschrift
Rec. Cours	: Recueil des Cours
RCDIP	: Revue Critique de Droit International Privé
RDIP.	: Rivista di diritto internazionale privato et pro- cessuale
RDS.	: Revue de Droit Suisse
Rev. Fr. de Droit Ae.	: Revue Française de Droit Aérien
RIDCB.	: Revue International de Droit Comparé Belge
RREI.	: Revue Romaine des Etudes International
Rocky Mt. LR.	: Rocky Mountain Law Review
sh.	: sayfa
SJIR.	: Schweizerische Yearbook für Internationalen Recht

So. Cal. LR.	: Southern California Law Review
T.	: Tome
Tex. LR.	: Texas Law Review
U. Balt. L.R.	: University of Baltimore Law Review
U. Cal. Davis LR.	: University of California Davis Law Review.
U. Ch. LR.	: University of Chicago Law Review
U. Col. LR.	: University of Columbia Law Rewiev
U.II. LR.	: University of Illinois Law Review
U. Pen. LR.	: University of Pennsylvania Law Review
UCLA LR.	: Ucla Law Review
Van. LR.	: Vanderbilt Law Review
Vermont LR.	: Vermont Law Review
Ver. Recht.	: Versicherungrecht
Vol.	: Volume
vd.	: ve devamı
Yale LJ.	: Yale Law Journal